
HRVAŠKA FRAZELOGIJA ANTICE MENAC

Jurij Rojs

Antica Menac, *Hrvatska frazeologija*, Zagreb: Knjigra, 2007, 270 str.

V knjigi so predstavljeni avtoričini pogledi na hrvaško frazeologijo, ki jo proučuje/raziskuje že skoraj pol stoletja. To je najboljša hrvaška predstavitev frazeologije doslej in poleg hrvaških frazemov navaja še ruske, nemške, angleške, francoske in italijanske. Dodani sta še razpravi o hrvaški frazeologiji renesančnega pesnika Petra Hektorovića in baročnega mojstra besede Ivana Gundulića.

***Hrvatska frazeologija* (Croatian Phraseology), by Antica Menac**

This book presents the author's perspectives on Croatian phraseology, which she has studied for nearly half a century. This is the best Croatian presentation of phraseology to date, and in addition to Croatian phrasemes it also cites Russian, German, English, French, and Italian ones. The work also includes discussions of the Croatian phraseology used by the Renaissance poet Petar Hektorović and the outstanding Baroque writer Ivan Gundulić.

V prvi frazeološki monografiji o hrvaškem jeziku so zbrane frazeološke razprave, ki jih je objavila akademikinja prof. dr. Antica Menac v zadnjih štiridesetih letih v jezikoslovnih revijah, in njena poročila o frazeologiji na različnih znanstvenih srečanjih. Kot soavtorji so ji precej pomagali Milan Moguš, Željka Fink Arsovski in Mira Menac Mihalić.

Knjiga obsega tele teme: (1) frazemi – njihova sestava, struktura, odnosi njihovih sestavin, (2) medfrazemski odnosi, (3) medjezikovne zveze v frazeologiji, (4) frazeologija in leksikografija, (5) frazeologija v književnosti in (6) dodatni vidiki.

Na str. 9 beremo: »Glede na pomen se delijo besedne zveze (BZ) na proste in frazeološke. V prostih BZ ohrani vsaka sestavina svoj pomen. Celotna BZ predstavlja seštevek oziroma kombinacijo teh posameznih pomenov. Govorec izbira v govornem procesu sestavine besedne zveze, ki jo hoče izraziti.«

V frazeoloških BZ pride do izgube pomenov vseh ali nekaj sestavin (ali vsaj ene od njih), tako da pomen ni enak seštevku pomenov posameznih besed, ampak pride do novega pomena, ker govorec jemlje iz pomnilnika celotno že narejeno BZ. To lahko vidimo v primerih *Boli me desna roka* in *Vi ste moja desna roka*.

Glede na **strukturo** so frazemi trdni; izmed mnogo izrazov uporablja Antica Menac termin frazem, ne glede na to, da srečamo v frazeološki teoriji termine

frazeologizem, frazeologem, idiom, stalna besedna zveza, frazeološka enota, frazeološki obrat, ustaljeni leksikalni kompleks idr. Reproducirajo se v vnaprej določeni narejeni obliki, tj. ne oblikujejo se vsakokrat znova s spontanim sestavljanjem posameznih besed, kot je to značilno za proste besedne zveze. Za frazem je značilna prenesenost.

Po **poroku** so frazemi ljudski ali izposojeni iz drugih jezikov. Nastanejo lahko na osnovi citatov iz književnih in drugih del (*gospoda Glembajevi*), prevedeni iz drugih jezikov (*Človek – to zveni ponosno*, Maksim Gorki). Nekateri frazemi so vzeti iz ljudskega blaga, npr. *Bože mili, čuda velikoga*. K frazeologiji prišteva profesorica Menčeva tudi pregovore: *Laž ima kratke noge; Kadar mačke ni doma, miši plešejo*. Nekateri frazemi izvirajo iz različnih vej znanosti ali s področja kake človekove dejavnosti: *verižna reakcija, kratek stik*; iz glasbe: *igrati prvo violino*; iz gledališča: *igrati glavno vlogo*; iz športa: *dobiti rumeni karton*; iz pomorstva: *vreči sidro*. Nekateri frazemi imajo izvor v različnih žargonih (argojih, slengih), npr. *zadnji adut* (kartaški žargon), *dobiti cvek* ali *to je za pet* (dijaški žargon).

Glede na **obliko** so frazemi fonetične besede: ena pomenska, naglašena beseda, na katero se nanašajo enklitike ali proklitike (*za las, čast mi je*). Besedne zveze so najpogostejša oblika, v kateri nastopajo frazemi. BZ je lahko sestavljena iz dveh ali več samostojnih besed z nepregibno besedo ali brez nje. Tu nastajajo različne skladijske zveze, ki jih lahko klasificiramo glede na tip same zveze, glede na pregibno besedo ali pa glede na uporabo nepregibnih besed.

Skladijska zveza je lahko neodvisna (*kruh in sol*) ali odvisna, pri čemer je lahko: (a) **kongruenca ali ujemanje** (v *vsakem primeru*); (b) **rekcija ali vezava**, ki je lahko **glagolska** (*kovati v zvezde*), **samostalniška** (*kamen spotike*) ali **pridevniška** (*lačen kruha*), in (c) **primik** (*zelo zgodaj*).

Obravnavana monografija govori tudi o stilu frazemov: nevtralni frazemi (*iz vsega srca*); pogovorni (*mlatiti prazno slamo*); vulgarni (*stegniti tace*). Precej prostora je posvečenega sestavi frazemov v sodobnem hrvaškem in ruskem jeziku (str. 21–28), manj fonetični besedi, več pa besednim zvezam in frazemom stavkom.

Sledi analiza **tavtoloških frazeoshem** v hrvaščini in ruščini (str. 42–66), kot npr. hrv. *čovjek je čovjek*, rus. *человек есть человек* (tem BZ pravijo Švedova frazeologizirane konstrukcije, Janko-Trinicka skladijski frazeologizmi, Rojzenzon tipološke frazeologizirane tvorbe ter Leonidova, Menčeva in Šmeljov frazeosheme). Na sedmih straneh avtorica obravnava tematiko frazeološke sinonimije v hrvaškem in ruskem knjižnem jeziku (str. 69–76). Večjo pozornost zahteva branje poglavja o frazeoloških antonimih v evropskih jezikih (str. 77–82). Za izhodišče sta vzeta dva slovanska jezika, in sicer hrvaščina in ruščina, dva germanska (angleščina in nemščina) ter dva romanska (francoščina in italijanščina): hrv. *biti dobre volje*, rus. *быть в хорошем настроении*, nem. *guter Laune sein*, angl. *to be in a good mood*, fr. *être de bonne humeur*, ital. *essere di buon umore*.

Jedro monografije govori o skupnih semantičnih skupinah v frazeologiji evropskih jezikov (str. 83–106). Dokaj obsežno je poglavje Frazeologija in izposojanje (str. 107–133). Avtorica navaja primere iz zgoraj navedenih jezikov, občasno pa tudi frazeme iz grščine in latinščine.

Znanstveno pero se ukvarja s frazeologijo v različnih tipih enojezičnih hrvaških slovarjev. Najprej se poglobi v veliki akademski Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, poglavje pa konča z analizo frazemov v Šulkovem slovarju znanstvenega izrazja. Več strani je posvečenih tudi vprašanju stilne klasifikacije v splošnih in frazeoloških slovarjih. Profesorica Menčeva poudarja, da je pri določanju stilno-plastnih kvalifikatorjev velika mera subjektivnosti, česar v fonologiji in morfologiji ni najti. Frazemom pripisuje kvalifikatorje, kot so npr. slabšalno, slengovsko, žargonsko, šaljivo, knjižno, ironično, religiozno, ekspresivno, starinsko idr. – Zadnji del te imenitne knjige konkretno obravnava frazeologijo Gundulićevega Osmana, napisanega v baročnem slogu (17. stoletje). Sledi obravnava frazeologije Hektorovićevega dela Ribanje i ribarsko prigovarjanje (iz 16. stoletja), v katerem gre v glavnem za stilno nevtralnno, splošno uporabno ljudsko frazeologijo. Sledi frazeologija Mažuranićevega dela Smrt Smail-age Čengića, v kateri mrgoli latinskih, grških in italijanskih frazemov. Tu gre zlasti za frazeme, ki jih uporabljajo Vergil, Horac, Cicero, Dante, Tasso in Ariosto. Mnoge se da najti v hrvaškem ljudskem jeziku in v hrvaški ljudski pesmi.

Kdor se ukvarja s slovansko frazeologijo in hrvaško dialektologijo, si lahko napase oči v poglavju Frazeologija sodobnih braških čakavskih pesnikov (avtorica obravnava frazeologijo šestih sodobnih literarnih del, napisanih v letih 1977–1993). Tu pride do diahronega obravnavanja jezikovnih pojavov – zlasti na področju fonologije –, zanimive pa so tudi ugotovitve o elementih beneškega narečja v frazeologiji teh pesnikov.

Nemalo veselja dobi bralec v poglavju Element smešnega v frazeologiji. Navedimo le primer: *sovražiti se kot pes in mačka* : *živeti kot pes in mačka* : *ljubiti se kot pes in mačka*. Navedeni nasprotni glagoli dajejo frazemu dodatno mero šale in ironije.

Zadnje poglavje ima naslov Novi pojavi v hrvaški frazeologiji. V njem Antica Menac navaja izposojanje leksemov in frazemov zlasti iz angleščine, italijanščine, grščine, španščine in portugalščine. Precej frazemov je prišlo v sodobni hrvaški knjižni jezik iz kajkavskega in čakavskega narečja.

Knjiga Hrvaška frazeologija je zanimiva za vsakega slavista: kroatista, slovenista, rusista idr. Zdi se, da človeka najbolj pritegne razdelek, ki kontrastivno obdeluje frazeološko stanje v sodobni hrvaščini in ruščini. Knjiga pa ni namenjena le slavistom – po njej bodo z veseljem segali germanisti in romanisti.

Gledano celostno smemo zapisati, da je to delo osnova zagrebške frazeološke šole, ki ji je več kot štirideset let betonirala temelje ravno akademkinja Antica Menac. Jedro te obsežne knjige je frazeologija na kontrastivni, leksikalni in semantični ravni.